

Hapishanelerdeki Aşırı Kalabalıklaşmayı Azaltmak İçin 10 Adımlık Plan

Giriş

Bu plan tüm dünyada hapishanelerdeki aşırı kalabalıklaşmayı azaltmaya odaklanıyor. Aşırı kalabalıklaşma yahut bazı ülkelerde kullanıldığı şekliyle sıkışıklık; hapishane sistemlerinin başındaki en büyük sorun olarak, en iyi ihtimalle hapishanelerin gereğince işlememesine, en kötü ihtimalle hayati risk içeren sonuçlara sebep olmaktadır.

Neyin aşırı kalabalıklaşma olduğuna dair evrensel bir tanım olmasa da, veriler en azından 117 ülkede mahpus sayısının kapasiteyi aştığını gösteriyor. Bu verilere göre, 16 hapishane sisteminde kapasitenin iki katı aşılmış, 32 ülkede ise %150-%200 arası bir doluluk var. Bu şekilde hesaplanırsa [Güney ve Kuzey] Amerika kıtalarında en yüksek doluluk oranı %335 (Haiti), Afrika'da %307 (Benin), Asya'da %259 (İran), Okyanusya'da %215 (Fransız Polinezyası), ve son olarak Avrupa'da ise %158 (Sırbistan). Ancak aşırı kalabalıklaşma, toplam mahpus sayısının hapishane kapasitesinin tamamının aşıldığı sistemlerle sınırlı değildir. Kimi hapishaneler veya kimi bölümler aşırı kalabalık iken, hapishane sisteminin tamamında kapasite aşılmadığı durumlar da olabilir. Dahası, belirlenmiş uluslararası standartların yokluğunda kimi hapishanelerin kapasitesini değerlendirmek -ve kimi durumlarda değiştirmek- ilgili ülkelerin elinde oluyor. Bu sebeplerle, verilerin sorunu olduğundan az göstermesi de muhtemeldir.

Bu plan, BM Mahpusların Islahı İçin Asgari Kuralları, BM Hapis Dışı Tedbirlere İlişkin Minimum Kuralları (Tokyo Kuralları) ve BM Kadın Failler İçin Hapis Dışı Tedbirler ve Kadın Mahpusların Muamelesi Kuralları (Bangkok Kuralları)'nın dahil olduğu ilgili uluslararası araçlar üstüne inşa edildi

Penal Reform International (PRI), uluslararası standartları sağlayan bir hapishane sisteminin, usûlüne uygun idare edilen bir ceza adaleti sistemi için elzem olduğuna inanıyor. Hassas gruplara, aşırı kalabalıklaşmanın olumsuz etkilerinden daha da kötü yönde etkilendiklerinden dolayı, özel önem gösterilmelidir. Kadın mahpuslar ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmış çocuklar, bir ülkenin toplam mahpus nüfusunun küçük bir oranını oluşturduklarından, kendilerine özgü ihtiyaçları tanınmamakta ve karşılanmamaktadır; bu durum aşırı kalabalıklaşmış ve kapasitesi aşılmış hapishane sistemlerinde daha da ağırlaşmaktadır. Kimi ülkelerde kronikleşmiş aşırı kalabalıklaşma

yalnız genel ve özel afların dönemsel kullanımıyla çözülmeye çalışılıyor; bu yöntem kısa süreli rahatlama sağlasa da, sürdürülebilir bir çözüm sağlamadığı gibi halkın [adalete olan] güvenini de sarsıyor. Diğer [ülkelerde] ise, yüksek maliyetli hapishane yapım programları artan mahpus nüfusunu karşılamak için yürütülüyor ve kimi zaman bu programlar, hapishanelerin inşa edilmesinden ve idare edilmesinden kar eden şirketler tarafından teşvik ediliyor.

Bu yaklaşımların kusurları göz önünde bulundurulursa, PRI bu planı aşırı kalabalıklaşmayla sistematik ve makul maliyetle mücadele etmek isteyen politika belirleyicilere ve uygulayıcılara yardım etmek için yayınlıyor. Bu plandan doğacak sonuçlar, hapsedmenin ancak işlenen fiille ölçülü ve başka uygun bir ihtimalin olmadığı durumlarda kullanıldığını garanti altına almakla beraber, tutukluluk şartlarının da uluslararası toplum tarafından beklenen standartlarda olmasına yardımcı olmalıdır.

PRI, Şubat 2012

Hapishanelerdeki Aşırı Kalabalıklaşmayı Azaltmak İçin 10 Adımlık Plan

1. Hapishanelerin rasyonel, insani ve uygun maliyetli işleyişi için bilgi sağlamak adına veri toplanması ve bu verinin kullanımı

Aşırı kalabalıklaşmayı azaltmak, ilgili hapishane sistemine dair sorunun boyutlarının ve bunun sebeplerinin anlaşılmasını gerektirir. Mahpus nüfusunun sayımı kimin, neden hapsedildiğinin tespit edilmesini sağlar ve sıklığı azaltmak için öncelik verilmesi gereken noktaları gösterir. Zamana uygun ve kesin bilgiler hapishanelerin etkili kullanımına dair daha rasyonel tartışmalara olanak sağlayabileceğinden, uluslararası standartları sağlayan politikaları savunmaya yardımcı olabilir. Bilginin toplanması ve analizi bir rutine oturtulmalı ve kamu hangi önlemlerin suçu azaltmaya ilişkin daha etkili olduğuna dair sürekli bilgilendirilmelidir.

2. Ceza adaleti sürecinin, tutuklanmadan tahliyeye kadar, tamamen gözden geçirilip, reforme edilmesi ile suçun önlenmesi ile azaltılmasına yatırım yapılması

Hapsetme yasakoyucuları, politika belirleyicileri, kolluğu, savcılar ve mahkemeleri içeren uzun bir kararlar zincirinin sonucunda gerçekleşmektedir. Hapishanelerin kullanımı; eşitsizlik seviyesi, sosyal politikalara yapılan yatırım ve suç seviyesi gibi bir çok değişkeninin yansımasıdır. Tutukluluklara ve mahkumiyetlere doğrudan alternatifler üretmek oldukça önemli olsa da, hapishane sayısını azaltmak sadece bu alternatif tedbirleri oluşturmaktan ibaret bir sorun değildir. [Sorunun çözümü] Gayriresmi ve onarıcı adalet yaklaşımları gibi, zararları ve uyuşmazlıkları ceza hukukuna başvurmadan çözmekten suçu sosyal ve duruma özel tedbirler eliyle önlemeye kadar geniş bir yelpazedeki yöntemleri uygulamayı içerir.

3. Basit dosyaların ceza adaleti sisteminin dışına yönlendirilmesi

Uluslararası standartlar ve normlar, soruşturma ve hapsetmenin sadece işlenen fiille ölçülü olduğu ve başka bir tedbir ihtimalinin olmadığı durumlarda kullanılmasını önermektedir. Hapishanelerin kendilerine biçilmiş rollerini oynayabilmesini güvence altına almak için, ki buna ıslah da dahildir, küçük fiillerin farklı şekillerde işleme sokulması önemlidir. Birçok ülke; polis ikaz ve ihtarı, onarıcı adalet ve uzlaştırma, akıl sağlığı ya da bağımlılık tedavisi tesisleri yahut savcılık para cezaları gibi yönlendirme sistemlerine sahiptir. Diğer [ülkeler ise], erişilebilir ve gayriresmi adalet sağlayabilen geleneksel gayriresmi işlemlere sahiptir. Temel insan hakları gözetildiği sürece, bu işlemlerin oynayacağı önemli bir rol vardır.

4. Tutukluluk sürecinde adalete ve dava idaresine erişilebilirliğin artırılması

Aşırı kalabalıklaşmanın en çok görüldüğü ülkeler aynı zamanda tutukluların hapishane nüfusuna oranla en yüksek olduğu ülkelerdir. 40 ülkede mahpusların yarısından fazlası tutukludur. Uzun süreli tutukluluk sorununun çözümüne dair yöntemler şunları içerir:

- Adli yardım ve desteği arttırmak ve bunları müdafilere danışma hizmeti vermesi için paralegallerin kullanımı ile güçlendirmek
- Ceza yargılamalarında süre sınırı tatbiki
- Tutukluluğa kefalet ve diğer alternatifleri sunmak
- Hapishanelerde “kampüs mahkemeleri” oluşturmak
- Ceza adaleti sistemini dosyaların düzenli olarak gözden geçirileceği ve hızla sonuca bağlanacağı şekilde reforme etmek.

5. Hapsetme dışı yapıcı tedbir ve hükümler oluşturup uygulamak

Çoğu ceza adaleti sistemi, hapsetme dışı müeyyidelerin varlığından bağımsız olarak, hapsetmeyi olağan yaptırım olarak kullanıyor. Bunun sebebi şunlar olabilir: mağdurun çıkarlarının en iyi hapis cezasıyla korunduğuna dair toplumdaki yanlış inanç; kolluk ve savcıların ceza adaleti sistemini aşırı etkilemesi; hakimlerin kötü eğitimi ya da yine hakimlerin yolsuzluk yapıyor yahut suç üzerine gereken sertliği göstermiyor görüntüsü vermek istememesi. Bazen toplum temelli cezaların verildiği hükümleri denetleyecek teşkilat olmadığı gibi, bazen de failin toplumun içinde kalarak fiilini tazmin edeceği yaptırımların uygulanmasına yeterli kaynak olmuyor. Mahkemelerin elinde; ihraç, para cezası ve zorunlu kamu hizmeti gibi seçenekleri içeren bir yelpazede toplum temelli cezalandırma araçları bulunmalı ve failerin bu hükümlere razı gelmesine yardımcı olacak tedbirler alınmalıdır. Hapsetme dışı hükümler özellikle kadın failer için etkili olacaktır; çünkü [kadınlar] çoğunlukla şiddet içermeyen fiillerden dolayı kapatılırlar ve işledikleri suçlar toplumdaki ekonomik ve sosyal dezavantajlarıyla yakından ilişkilidir.

6. Genç ve çocuk failer için özel düzenlemeler yapmak

Çocuklar, fiziksel ve psikolojik gelişimleri ile duygusal ve eğitimsel ihtiyaçları açısından yetişkinlerden ayrılır. Bu farklılıklar hukukla uyumsuzluğa düşen çocukların sorumluluğunu azaltmanın temellerini oluşturacağı gibi farklı yaptırım ihtimallerini de gerektirir. Hapsedilme tecrübesi, bir çocuğun suça sürüklenme sürecini zayıflatmaktan ziyade çoğunlukla güçlendirir. BM, 12 yaşın altındaki çocukların cezai sorumluluğu olmaması gerektiğini belirtir. 18 yaşın altındakiler için ceza adaletinin baskılama ve cezalandırma gibi geleneksel amaçlarının önüne, eğitim ve onarıcı tedbirler geçmelidir. Kararlar alınırken çocuğun üstün yararı birincil değerlendirme aracı olarak kullanılmalıdır ve bu durum kamu güvenliğinin dikkate alınmaması anlamına gelmek zorunda değildir. Tutuklama ve hapsetme içeren kararlar son çare olarak, olabildiğince kısa süre için ve sadece istisnai durumlarda uygulanmalıdır. Bu şartlarda dahi hapsedilecek çocuklar için güvenlik önlemlerinin asgari olduğu, ufak ve açık tesisler geliştirilmelidir.

7. Bakmakla yükümlü olduğu çocuğu bulunan ebeveynler, özellikle de bebekli anneler, için alternatif düzenlemeler düşünmek

Bir ebeveynin hapsedilmesine karar verilirken, çocuğun üstün yararının da dikkate alınması gerektiği giderek daha çok anlaşılıyor. Hükümü veren mahkemenin toplum temelli seçenekleri de göz önünde bulundurarak (bu seçeneklerin açık olması gereklidir), kamu yararı ve çocuğun üstün yararı arasında bir denge tutturacak bilgilere erişimi olması gerekir. Yeni kabul edilmiş Bangkok Kuralları, hamile bir kadın veya bir çocuğun tek yahut birincil bakıcısı hakkında güvenlik tedbiri kararı alınırken yahut hüküm kurulurken imkanlar dahilinde ve uygun olduğu takdirde hapis dışı müeyyidelerin tercih edilmesi gerektiğinin; ancak hapsetme içeren müeyyidelerin de ciddi veya şiddet içeren fiillerde değerlendirilebileceğinin altını çizer.

8. Akıl hastalıklarını ve madde bağımlılıklarını tespit ederek, ilgilileri uygun tıbbi veya diğer bakım tesislerine yönlendirmek

Akıl hastalığından yahut öğrenme güçlüğünden muzdarip olan bir çok kişi mahkemeler veya polisler tarafından tıbbi veya sosyal bakıma yönlendirilmesi gerekirken hapis haneye giriyor. Hapishanelerin donanımı bu kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak için yetersiz iken, aşırı kalabalıklaşma ise daha da kötü etkiliyor. Bu duruma rağmen, bir politika olarak akıl hastalığı olan kişiler hala bazı ülkelerde hastaneler yerine hapishanelere yatırılıyor. Dünya çapındaki hapishanelerde bir çok kişinin alkol veya madde bağımlılığı problemleri var. Bağımlılıkları tedavi etmek için uzmanlaşmış tesislerin, işlenmiş olan fiilin bağımlılıkla ilgili olmasından ayrı olarak, hapsetmeye alternatif olarak kullanılması hapishanelerdeki aşırı kalabalıklaşmayı önleyebileceği gibi, tekrar suç işlenmesinin önlenmesine de yardımcı olur.

9. Ceza sürelerini azaltmak ve istikrarlı hüküm kurma pratikleri sağlamak

Hapis cezaları, adaletin yerine gelmesi ile tutarlı olarak, olabildiğince kısa tutulmalıdır. Bazı ülkelerde kanunkoyucu, devletin her fiile uygun ve ölçülü karşılık vermesi için zorunlu veya gerekenden daha yüksek cezai alt sınır koyarak hakimlerin kanaatini sınırlandırmaktadır. Diğerlerinde ise, idareciler tutarlı ve tahmin edilebilir olmayan hüküm kurma pratiklerini takip etmede ve karşılığını vermede başarısız olmaktadır. Hakimlerin bağımsız karar alma süreçlerine uygun rehberlik sağlanmalıdır.

10. Koşullu salıverme ve diğer erken tahliye seçeneklerini geliştirmek ve mahpusların hapisaneye geri dönmelerini önlemek için tahliyelerinde yardımcı olmak

Koşullu salıverme sistemleri ve iyi halden tahliye mahpusların hapisanede iyi davranmalarını, rehabilitasyon programı sonrası erken tahliye edilmeleriyle ödüllendirerek, teşvik eder. Kısmen hapsedilmiş olarak, kısmen de toplum gözetiminde geçirilen cezalar hapisaneler üzerindeki baskıyı azaltabilecek olsa da; özellikle ciddi suçlardan hüküm giymişler başta olmak üzere, mahpusların salıverilmesine ilişkin kararlar sadece hapisanelerde alan açmak için yapılmamalı yahut bu kararlara sadece bu gözle bakılmamalıdır. Açık hapisaneler, tahliye sonrası yarı-yol evleri, konukevleri ve diğer gözetim altındaki yerleşim imkanları; tahliyesi yaklaşan veya tahliye edilmiş kişiler için etkili yerleştirme imkanları olabilir ve bu kurumlar, failerin hapisane nüfusunu tekrar arttıracak şekilde geri dönmelerini engelleyecek [toplumla] yeniden bütünleşme desteklerinin sağlandığı mekanlar olmalıdır.

Penal Reform International (Uluslararası Ceza Reformu, PRI) dünya çapında ceza adaleti problemleri hakkındaki sorunlara adil, etkili, orantılı cevaplar geliştiren ve öneren bağımsız bir sivil toplum örgütüdür. Şu anda Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da, Sahra-altı Afrika'da, Orta Asya'da ve Güney Kafkasya'da devam eden programlarımız var, diğer bölgelerde ortaklarımızla birlikte çalışıyoruz.

CİSST
CEZA İNFAZ SİSTEMİNDE SİVİL TOPLUM DERNEĞİ

TCPS
TÜRKİYE HAPİSHANE ÇALIŞMALARI MERKEZİ

Tayfun Koç tarafından CİSST için yapılan dizgi ve düzenleme, PRI için yapılan orijinal İngilizce versiyondan alınmıştır. Bu çeviri Ata Mert Binicioğlu tarafından Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST) ve Türkiye Hapishane Çalışmaları Merkezi (TCPS) için yapılmıştır. Orijinal İngilizce metin 2012 yılında PRI tarafından basılmıştır. Penal Reform International, çevirinin içeriği ve kalitesine dair sorumluluk taşımamaktadır.

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST), Türkiye hapishaneleri ile özel olarak ilgilenen hak temelli bir sivil toplum örgütüne duyulan acil ihtiyaç üzerine 2006'da kuruldu. Ceza infaz sistemindeki insan hakları ihlalleri üzerine süregelen tartışmalar, gerekli ve efektif reformları belirlemek için sivil toplumun tam dahililiyeti ve katkısının gerekli olduğunu açıkça ortaya koymuştur. CİSST, mahpus hakları ile hapisane koşullarını iyileştirmek ve ilerletmek adına kamu ve sivil toplumun çalışmaları arasında köprü kurarak bu görevi yerine getirmeye çalışıyor. Ayrıca özel ihtiyacı olan çok sayıda mahpus grubunun haklarının korunması ve güçlendirilmesini amaçlıyor. CİSST'in temel hedefi, Türkiye hapishanelerinin uluslararası standartlara ve insan onuruna uygun hale gelmesi için sivil toplumu mobilize etmek; kurumların ve işleyişin şeffaf hale gelmesini ve sivil toplumun katkılarının güçlenmesini sağlamaktır.

Bu broşür Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu tarafından desteklenen "Advocacy for People in the Penal System" profesî kapsamında yapılmıştır. Metin AB'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği

Adres: Katip Mustafa Çelebi Mahallesi, Billurcu Sokak, No:5 D:2 Beyoğlu / İstanbul Telefon: 0212 293 69 82
www.tcps.org.tr | e-posta: info@tcps.org.tr